

GUSTAF HELLSTRÖM- SÄLLSKAPET

TEMA: Gustaf Hellström i London och på Irland

Medlemsblad nr 15. Årgång 8
Hösten 2008

ISSN 1653-0268

Innehåll

Information om höstens aktiviteter	2
Ordförandens sida	3
”London” – fortsättning från förra numret (Gustaf Hellström)	4
Verkligheten bakom Maureens ”Villa Kaprifol” i <i>Kärlek och politik</i> (Lennart Leopold)	16
I Gustaf Hellströms hjulspår på Irland (Lennart Leopold)	20
Hellström-Nytt...	27

Om detta nummer av medlemsbladet

Som framgick av förra numret publicerade Hellström i januarinumret 1908 av *Bonniers månadshäften* en omfattande och levande presentation av London, där han då hade bott i exakt ett år. Här kommer nu den utlovade andra delen.

London och Irland knyts i Hellström-sammanhang naturligen ihop med hjälp av karaktären Maureen i *Kärlek och politik*. Maureen och Stellan Petreus hör ju ihop, men här görs nu ett försök att visa hur också Maureen och Hellström själv hör ihop. Ett hus i London knyter dem samman...

Medlemsbladets redaktör har i sommar bilsemestrat på Irland och fick då inspiration att presentera Hellströms artikelserie ”Fyra dagar på Irland” från *Dagens Nyheter* 1931.

Red.

Information om höstens aktiviteter

Bokfestivalen – rundvandring, bokbord och Hellströmprogram

Under Bokfestivalen i Kristianstad ordnas litterär rundvandring fredagen den 29 augusti, 16.00. På lördagen den 30 har Gustaf Hellström-sällskapet bokbord i vanlig ordning, men dessutom ordnas ett program i Länsmuséets hörsal klockan 13.30. Eva Ström och Lennart Leopold kommer då att tala över ämnet ”Gustaf Hellström och kvinnorna – i verkligheten och i romanerna”.

Det sedvanliga höstmötet hålls söndagen den 12 oktober 16.00

Sigurd Rothstein talar över ämnet ”På Tempelhofer Feld och i riksbyggmästarens rike. Gustaf Hellströms resereportage från Tyskland och Sovjetunionen”.

Tid: 16.00. Plats: Gustaf Hellström-rummet på Kristianstads stadsbibliotek.

Omslagsbilden visar Ross Castle, som Hellström besökte under sin resa på Irland 1931. Det ligger strax utanför staden Killarney. Foto: Lennart Leopold

Ordförandens sida

Vi har i vårt sällskap under ett par år talat en hel del om att en bok om Gustav Hellström bör skrivas. Då har vi inte tänkt på en biografi, för något av en sådan har ju vår ganska nyligen avlidne hedersledamot Ingemar Hermansson författat. Men det finns många aspekter på Hellströms författarskap och journalistik som förtjänar att belysas, och belysning ges ju också i de föredrag som i huvudsak två gånger om året hålls i sällskapet. Och så har vi vårt medlemsblad som ger kontakt med medlemmarna och som lite mer än det talade ordet bevarar forskningsrön och tankar.

Scripta manent, sa romarna, ”de skrivna orden består”, och de gäller inte minst, om orden finns i en bok.

För en bok behövs tre faktorer: skribenter, redaktörer och pengar. Människor som varit beredda att skriva om Gustaf Hellström finns, likaså redaktörer i Lennart Leopold och Eva Ström. Vi har kontakt med ett förlag, och vårt manus har skickats in just nu i dagarna. Pengar har tyckts vara bristvaran, men under sommaren har den bristen avhjälpats

Sällskapet har fått drygt 200 000 kronor för att ge ut en bok om *Gustaf Hellström och hans tid*. Givaren är Carl-Olof och Jenz Hamrins stiftelse. Stiftelsen har till uppgift att i första hand stödja presshistorisk forskning, och den har i hög grad bidragit till att finansiera storverket *Den svenska pressens historia*. I och med att Gustaf Hellström inte bara var skönlitterär författare utan i hög grad också journalist, så kunde pengar ges till vårt bokprojekt.

Jenz Hamrin dog denna sommar, 98 år gammal. Hennes make Carl-Olof dog redan 1970. Han var direktör och ansvarig utgivare av *Jönköpings-Posten*, och det är pengar från det bolag som ger ut denna tidning som ligger till grund för stiftelsen. Ägare idag till bolaget och viktigaste beslutsfattare i stiftelsen är Christina Hamrin, dotter till Carl-Olof och Jenz. Det är alltså till stiftelsen och till Christina Hamrin som vår stora tacksamhet idag riktas.

Väl mött, först på Bokfestivalen den 29 och 30 augusti och sedan på höstmötet söndagen den 12 oktober!

Sverker Oredsson

London

Den avslutande delen av en längre presentation av London publicerad i

Bonniers Månadshäften, januari 1908

I förra delen mötte vi bland andra citykontoristen och cityköpmannen. När texten fortsätter beger sig Hellström först till Hyde Park, där han porträtterar Londons "snobb och lejon", den glade och bekymmerslöse "Johny", som kan påminna sentida läsare om Bertie Wooster och dennes vänner i drönarklubben, som P. G. Woodehouse skulle börja berätta om något tiotal år senare.

Själv har Hellström säkerligen ofta haft den beundrade Oscar Wildes karaktärer i åtanke under tiden i London, och mot slutet av texten nämner han faktiskt den mest namnkunniga av dessa – den tvetydige Dorian Gray. Det är när Hellström under besöken i det fattiga East End hamnar i kineskvarteren och berättar om de ökända opiumhålorna där. Redan det rekommenderade knepet att klä sig i sjömanskläder ("mjuk blå krage och en resmössa") kan ju leda tankarna till lite ljusskygga utflykter i gränderna, men detta är också det journalisttrick som Stellan Petreus använder under de veckor han bosätter sig i East end (Kärlek och politik, s. 248ff).

Hellströms skildring av miljöer och människor i denna text är avgjort litterär. Här och där, särskilt i början och slutet, är han dessutom väldigt personlig. Man märker hur stadens skärande kontraster mellan ofattbar lyx och ångestfylld misär påverkar honom och nästan blir ett existentiellt dilemma som han måste värja sig mot för att kunna objektivt skildra de utsatta människor han möter – "om vi vilja tänka på dem och betrakta dem med tillhjälp af andra medel än hjärtats och dess förmåga af medlidande", skriver han rent av på ett ställe. Under ytan kan man i efterhand också ana 25-åringens egen utsatta situation. Han hade brutit med familjen och lämnat allt bakom sig; vi vet att han ofta var ensam och olycklig under de första åren i utlandet, ofta drabbad av hemlängtan och med ett ständigt gnagande dåligt samvete.

För att kunna greppa och sortera alla intryck väljer Hellström det effektiva men lite vanskliga greppet att låta enskilda personer representera hela grupper. De blir en sorts allmängiltiga typer och inte sällan karikatyrer. Karikatyrer var ju vanliga i samtidens skämttidningar, och Hellström medverkade själv i sådana med dikter och noveller. Skämtpressens generaliseringar – tänk exempelvis på Albert Engströms kolingar och grosshandlare – accepterar vi nog utan vidare eftertanke, även om de säkerligen var lika orättvisa mot individerna som när Hellström i sin text skriver om slummens invånare som till utseendet fullkomligt lika varandra eller generaliserar över kineser och judar.

Nationalkaraktärer är en omdiskuterad sak idag, men dåtiden såg det annorlunda och Hellström med sina internationella erfarenheter kom med tiden

att uppfattas som väl insatt i sådana saker. Den som har varit i London i vår tid har kanske svårt att förstå att kvarteren runt Petticoat Lane av Hellström skildras som så exotiska, men bakgrunden var att detta område sedan 1880-talet hade kommit att domineras av strängt ortodoxa judiska grupper som flytt undan de östeuropeiska pogromerna och funnit en fristad här. Det fanns på sin tid cirka 150 synagogor enbart i East End, varav endast fyra ännu är aktiva. Ironiskt nog var det just East End som drabbades hårdast under bombningarna av London under Andra Världskriget. East End blev till stora delar sönderbombat och en utflyttning var nödvändig. Det var också efter kriget som ett nytt China Town växte fram – i Soho.

Men nu låter vi Hellström få ordet:

LONDON (fortsättning)

London vore outhärdligt om det ej ägde sina parker. De äro oaserna i stenöknen. Från Piccadilly Circus har man ej långt till en af de förnämsta och största, den som sökes af den finaste publiken och den, där man ser de vackraste toaletterna och de skönaste kvinnorna, de dyrbaraste ekipagen och de mest luxuösa automobilerna. Det är Hyde Park. Man har endast att gå Piccadilly rakt fram och man står efter en tio minuters promenad vid Hyde Park Corner, en af hufvudingångarna med den stora Wellingtonbågen på andra sidan den torgbreda gatan. Denna tiominuters promenad är också, fränsedt målet, af stort intresse. Gatan är kantad af höga hus, af hvilka nästan hvart enda ett är känt af så godt som hvarenda Londonbo. Clubbar den ene elegantare än den andre omväxla med privatpalats. Här, bakom den höga stenmuren med den gamla vackra järngrinden tillbringar hertigen af Devonshire sina säsongveckor, den gamle hertigen som har fem hundra tusen pund i årlig inkomst, ett stycke

längre upp har lord Rothschild sitt palats, hertigen af Wellington o. s. v. Man skall i sanning vara en mera ovanlig dödlig för att ens själ ej skall fyllas med vördnad och respekt vid nämmandet af sådana namn och sådana rikedomar. På trottoaren i Piccadilly möter man allt talrikare en typ, som man aldrig ser hvarken i City eller på Oxford street, hvarken i Strand eller någon af förstäderna i London. Han lefver och andas endast här och i Hyde Park, om kvällarna möter man honom på de elegantaste middagsrestaurangerna och senare på natten på det dyrbaraste demimondkaféet. Men alltid, hvilken timme på dagen det vara må, är han att söka i den lilla sträckan mellan Hyde Park Corner och Piccadilly. Hans smek- eller öknamn är Johny. Hvarje ung engelsman ler, när han hör talas om Johny, ett litet maliciöst och en smula föraktfullt leende, som dock ej förmår dölja att hans enda önskan är att vara och se ut som en Johny. Gamla gentlemän skratta högt när de se Johny på gatan, men med ett hemligt begär att själfva vara unga och lika Johny. Kvinnor säga: usch,

det är en Johny, och le trots allt sitt mest intagande leende, när de promenera i sällskap med denna Johny. Hvem är då Johny? Johny är Londons snobb och lejon. En ung man med breda skuldror, med ett slättraktadt barnansikte eller en liten stubb-

klippt mustasch prydande öfverläppen. Cyldern sitter långt bak på nacken, jaquetten med de långa skörten, en ljus väst med de två nedersta knapparna oknäppta, vida, uppvikta benkläder, ljusblå strumpor och lackläderskor. I vänstra ögat sitter en glasbit instucken eller också hänger den dinglande i en tunn silkessnodd och klappar honom på magen vid hvarje steg. Men detta är ej allt som kännetecknar en Johny. Man måste le när man ser honom. Hans gång är någonting mäterligt i fråga om klumpighet och löjlighet. Armarna sticka ut och lämna plats för stora paketer, som kunde stickas in mellan armbågen och veka lifvet.

Han går framåtlutad med långa steg, som om han företog en bergbestigning. Hans ansikte hör till det hederligaste och dummaste man kan se, och det ligger öfver hela hans uppträdande något af klumpigheten hos en mycket ung och välfödd tjur. Och Johny är godmodigheten och oförargligheten personifierad. Han gör lika litet skada som han gör nytta. Om han under sitt unga och glansfyllda lif utfört en nyttig handling är detta absolut mot hans vilja. Han har i så fall varit ett verktyg i högre makters händer och han är den första att be om ursäkt därför. Det är med Johny som med världens kronprisar. Han väntar endast att hans pappa skall dö, eller rättare han hoppas att hans pappas död skall inträffa så sent som möjligt. Under tiden har han endast att låta åren gå så gladt och lätt som möjligt. House of Lords med alla dess tråkigheter och sömniga sammanträden kommer honom att gäspa och rysa, och därför önskar han sin pappa en mycket lång lefnad. Men trots sin klumpiga lekfullhet har Johny stadgade åsikter, åtminstone i politik. Han är starkt samhällsbevarande och när talet faller på socialismen kan han till och med utsäga en godmodig svordom: häng dom djäflarna. Där finns fullt upp med arbete för dom, men de vill inte arbeta, dom latmånsarna. När Johny uttalar denna rysliga hotelse, ler han, och han menar strängt taget ingenting därmed.

Men nu är klockan öfver fem på eftermiddagen och Johny är på väg till Hyde Park för att se hvilka som

äro ute och "lufta på sig" och för att ha en timmas flirt med en ung dam, innan han går hem och tar fracken på sig till middagen. Han har just kommit från sin club, Junior Conservativ, där han druckit te, eller från Café Bristol, där han druckit en vermouthe bland demimonderna som samlas där hvarje eftermiddag. När han passerat marmorbågen vid Hyde Park Corner och kommit in i parken stannar han. De gamla lummiga träden stå ljusgröna mot en svagblå himmel. Det är en eftermiddag i maj, doften af tusentals hyacinter sväfvar i luften, palmer stå stilla och allvarliga i andakt och långt borta mellan träden betar en skock får. Det är vackert allt detta, hänförande, och det är rococon, dessa träd och blommor och gräsmattor och får och unga kvinnor klädda i halfempir, så nära rococon man kan önska. Men af detta ser Johny intet. Han granskar ekipagen som rulla förbi i en ändlös rad, hans blick glider öfver hästar och kuskar och seldon och kvinnorna i vagnen med samma uttryck. Ibland ser han någon han känner. Då lyfter han hatten och skriker högt: Hullo, how do you do, och får ett intagande leende till svar. Så klampar han i väg öfver körbanan och går öfver till promenaden. Han kastar en blick upp åt Rotten Row, för att se om någon af hans vänner är ute och motionerar, och fortsätter under de grönskande träden. Han har hela tiden hufvudet vridet åt vänster. På den gräsmattan sitta unga och be-dagade skönheter om hvarandra i bekväma trädgårdsstolar, mödrar med sina giftasvuxna döttrar och här och

där en gammal styfbent gentleman i hvita vaxade mustascher och silfverhvitt hår. Johny går "paraden". Alla titta på honom och Johny tittar granskande och oberörd tillbaka genom sitt glasöga. Han känner sig ej besvärad. Han vet att det ej är något fel med honom, hvarken med hans ansikte eller hans kläder. Plötsligen svänger han hatten, viftar med armarna och skriker återigen: Hullo, hullo, how are you. Han stiger ut på gräsmattan bort mot ett par stolar, där det sitter en gråhårig lady med sin unga dotter. Johny hälsar på mamman med en blandning af vördnad och humor och slår sig sedan till ro vid sidan af dottern, som ler och skrattar. Johny är förtjust, han säger inga kvickheter, ty han är lika genomhederlig och rättfram i sin logik som i allting annat, men den unga damen måste le, när hon ser hans goda humör och hans belåtna leenden. Vagn efter vagn rullar förbi ute på körbanan, mamman sitter och lorgnetterar i ett sträck och skrifer toaletter och seldon upp i minnet och låter Johny och dottern flirta sin o-skyldiga engelska flirt; Johny är ett godt parti och hans pappa, den gamle lorden, börjar bli skraltig.

Det börjar skymma öfver parken. Fårhjorden har redan gått till hvila i en stor klunga borta mellan träden, en and skriker från Serpentin, luften är blå och hyacinterna stå bleknadt hvita. Det ena ekipaget efter det andra kör ut genom Hyde Park Corner. Lyktorna tändas, det blir allt tystare och tystare. Men Johny är fortfarande högljuddhet och skratt. Så kommer en invasion af

enklare människor invandrande, butiksbiträden och kontorister, de se sig omkring med främmande ögon, deras blick dricker grönskan, det mjuka gräset och de doftande blommorna. Då reser Johny sig. Han skall hem och bada och klä sig, det är hög tid. Han stegar i väg med sina långa ben och stannar utanför ingången, sätter hatten säkert på nacken och ger till två höga ligapojkshvisslingar. En cab kör upp vid trottoaren och Johny klättrar in. En poliskonstapel hälsar på honom.

Att följa Johny under hans irrfärder efter den sena middagen, är att få inblick i det lif, som lefves i teatrar, varietéer och restauranger rundt Piccadilly Circus. En tre fyra minuters väg från Piccadilly Circus ligger Leicester square, känt för sina båda stora varietéer, Empire och Alhambra, och ansedt som midtpunkten för nöjeshvirveln. Scenen en kväll här är densamma som på Piccadilly Circus, endast att toaletterna äro extravagantare och parfymdoften mera bedöfvande. Utanför Empires vansinnigt upplysta portar når trängseln sin höjdpunkt. Frackklädda herrar, de flesta Johnys, stå med stora cigarrer i munnen och se kvinnorna passera förbi och in. Luften skäres af gälla hvisslingar efter caber och automobiler, Queens hotells bar i huset intill är packad med människor som kasta i sig en whisky innan de bege sig in till föreställningen. Lösryckta toner från orkestern kastas ut, när de tunga dörrarna öppnas. Sorl och skratt och sminkade ansikten rundt omkring. Johny kastar fem shilling i biljettluckan och går

trappan upp till den s. k. promenaden. Där finns endast ett par schaggsoffor längs den ovalformiga väggen, och de stå merendels tomma. Men på den tre meter breda gången framför är det fullt af folk, demimonder och gentlemän i ett enda virrvarr. Man bekymrar sig ej mycket om hvad som försiggår på scenen, man vandrar omkring, knuffas och trängs, skrattar och slänger ut en lustighet. Ljuset speglar sig i Johnys monokel, där han stegar omkring och är idel ögon för de dekolleterade skönhetserna. Då och då gör han en afstickare till en af de tre amerikanska barerna som finnas inrymda i alkovliknande små inhägnader på "promenaden". Han köper en flaska för en 5 shilling och lämnar den åt en skönhet och om han är i godt humör drar han korken ur den och håller hela innehållet öfver henne med ett skratt. Utkastaren ger honom ett öga, men han får till svar ett högt och glädtigt: Hullo, how do you do, old chap.

Klockan elfva stängas teatrarna. Trängseln är värre än någonsin, skrik och hvisselpipor, hästtramp och kuskarnas sluddriga basröster, man tror sig bevittna en slags panik men slingrar sig fram mellan hjul och hästhufvuden öfver gatan. Restaurangerna stängas strax efter tolf och det gäller att raska på för att få ett hörn af ett bord och en liten bit mat innan man ger sig i väg hem. Och när man vid half ett-tiden kastar sig upp på den sista bussen för att komma till sin port för så billigt pris som möjligt, ligga gatorna tomma. Här och där en nattvandrare, som prome-

nerar makligt fram fri från trängsel och mänskor. På sofforna längs Hyde Park sitta trashankar, män och kvinnor om hvarandra i förvridna ställningar med hufvuden lutade tungt mot grannens skuldra. Det är slummen, som ej hunnit tiggas ihop de tre fyra pence till ett nattlogi. Klockan slår ett i ett kyrktorn, man stapplar ned från den smala trappan från omnibussens tak och svänger in på en bred tvärgata, som nu ligger mörk och tom. Alla hus sofva med nedrullade gardiner, en polis kommer trottoaren fram med blindlyktan på magen. Man hör honom knappast, hans gummiklackar förta allt ljud och när man går förbi ger han en en granskande blick och säger: Good night, sir. Allting är tyst, dödstyst, man skulle kunna höra ett löf falla till marken. Långt borta ifrån uppfångar man ljudet af en häst, som slår hofvarna mot asfalten, en cab, som skyndar i väg, i skarp traf. Så blir allt åter tyst. London sofver, en djup sömn. Äfven de femtio tusen, som intet tak ha öfver hufvudet, ha funnit sin soffa eller statyn, mot hvars granitfot de lägga sig till hvila.

Man skall se Whitechapel en kväll. Men att komma från West-end till East-end är en hel expedition som kräfver en särskild utrustning. Man skall ta på sig sina sämsta kläder, och är man innehafvare af ett par byxor med ett hål i stussen är det så mycket bättre, ty det hålet befriar en från den obehagliga uppmärksamhet ett par nypressade byxor skulle förläna. En mjuk blå krage och en resmössa hör också till den

uniform, som skänker ett angenämt inkognito och ger en den frihet att röra sig och gå hvart man vill, utan hvilken man ej kan få en riktig inblick i hvad Whitechapel vill säga. Det talas ibland om nödvändigheten af att stoppa en revolver eller en boxhandske i ena byxfickan, men denna del af utrustningen torde vara mindre lämplig. Vid ett eventuellt slagsmål äro de af ingen nytta, det första ens angripare förvissa sig om är närvaron af dylika försvarsmedel, de behöfva endast att fara med handen öfver utsidan af ens fickor – och de göra det så skickligt att man ej märker det. Och känslan af ett hårdt föremål gömdt under ens ficklock, gör dem endast mera aggressiva och utsätter en för större risk. Den bästa och enda utvägen, innan man ger sig in i ett af de mörka kvarteren är, att underrätta en poliskonstapel i följande ordalag: Jag viker in här och kommer tillbaka hit igen om en kvart. Skulle jag inte komma inom den tiden, vore ni vänlig om ni ville titta efter, ty antagligen har någonting händt. Det räddar visserligen ej hvarken ens lif eller lemmar, men det är alltid en tröst för anhöriga att veta hvar man ligger. För resten – fruktan för Whitechapel är säkerligen öfverdrifven. Åtminstone är detta min personliga erfarenhet. Jag har vandrat där så godt som alla tider mellan 12 på dagen och 12 på natten, utan att ha blifvit antastad knappast ens tilltalad af en enda mänska. Å andra sidan är det naturligtvis alldeles gifvet, att uppträdandet af en herre i eveningdress och med briljantringar på fingrarna skall väcka

uppseende och locka till plundringsförsök. Bättre än alla andra medel är som sagdt en trasig kostym.

Man skall besöka Whitechapel en kväll. Man tar till exempel den elektriska "tuben" till Bank of England och fortsätter gående västerut. City ligger nu mörkt och tomt och öde. Ej ett ljus i ett enda fönster. De svartgrå husen se hemska ut, gatorna ligga tomma och här och där ser man ett par kattor försvinna i en källarglugg. Här, där det i förmiddags fanns samladt en och en half million människor, som trängdes om hvarandra, kan man nu gå långa sträckor utan att möta en lefvande själ.

Men plötsligt står man åter i ljuset. Framför sig har man en gata, som löper bred och rak ut i oändligheten. Man ser lykta efter lykta i en lång rad, tills borta vid synranden ljusen löpa tillsamman i ett. Det är Whitechapel Road, gatan ut till dockorna. På vänster hand ligga de stora judekvarteren, hysande en fyra hundra tusen judar, på den högra ligga de engelska arbetarekvarteren, med dockarbetare och sjömän af all världens nationaliteter. Det är ett slags ödets ironi, att just vid öfvergången från City till Whitechapel, från bank- och handelshusen till smutsen och fattigdomen, man skall stöta på ett sådant namn som Funland, d. v. s. sagolandet. Alldeles i början af Whitechapel Road till vänster stå de sju bokstäfverna skrifna öfver en öppen port i eldskrift. Ett blåhvitt och intensivt ljus svämmar ut genom den bredt öppna dörren, grammofoner skrälla och hväsa, och när man kommer närmare ser man

ett plakat: fritt tillträde. Salen är packad med apparater och människor, tittskåp af det där gamla hederliga slaget, som funnos på marknader i svenska bondbyar en femton år tillbaka i tiden, tatuerade gossar, som visas för en penny, en skäggig dam, en jättekvinna, en liten flicka med ett ben, alla kräfvande en penny för att visa de egendomligheter, med hvilka en nyckfull natur till deras egen lycka och utkomst begåfvat dem. Man förstår det med ens, man är midt uppe bland människor, hvilkas tankar om och pretentioner på nöjen äro tusen mil aflägsna från West-end. Alla dessa människor, som med ett allvarligt ansikte stå försjunkna i häpnad och beundran inför mänskliga deformationer, hur främmande förefalla de ej! Ty, om vi vilja tänka på dem och betrakta dem med tillhjälp af andra medel än hjärtats och dess förmåga af medlidande, hur djupt måste vi ej gräfva oss ner i vår egen undermedvetenhet för att kunna förstå dem, vi måste tränga ända dit ner, där skadeglädjen eller kanske rättare nyfikenheten inför det vidriga, det deformerade, det i ordets enklaste mening onaturliga, det perversa, har öfvergått till en estetisk funktion.

Det är nya människor, nya och egendomliga för oss. Man kan ej jämföra dem med andra, hvarken med vilden eller naturbarnet. Ty de lefva midt uppe i ett samhälle, där uppfinningen af i dag är dem förtrogen i morgon. De äro i ett afseende vildar och äro på samma gång deras antipoder; de saknar det som är det starkaste kännetecknet på

de förra, förvåningen och häpnaden öfver det som kallas kultur, eller åtminstone de yttre tecknen därpå. De äro naivitetens motsatser, blaserade intill det otroliga, blaserade och trötta, men med hungern skrikande i magen och benen stela af alltför litet hvila.

Det är också egendomligt att se, hur lika de äro hvarandra. I Whitechapel, där släktens lifslängd sjunkit ned till två generationer och där införandet af nytt och oftast friskt blod är kanske större än på någon plats i världen, förefaller det dock, som om alla dessa människor voro befryndade med hvarandra genom ingifte sedan hundratals år tillbaka. Whitechapel är ett af de mest slående bevis på hvilken förmåga samma intressen ha att skapa samma typ. Det var under upprepade besök i East-end min ständiga undran: hur kunna alla dessa människor vara så lika hvarandra? Men förklaringen ligger ej så fjärran. Hvad är det till exempel som gör, att alla negrer tillhörande samma stam förefalla oss som stöpta ur samma form, så utan det ringaste spår af individualitet? Utan tvifvel därför att deras intressen dels äro desamma och dels inskränkta till så godt som ett enda: tanken på föda, tanken på att fylla magen. Det är nära nog samma förhållande i Whitechapel; och sedt från denna synpunkt blir den åter och återigen uppdykande synen af samma ansikten till något förskräckligt, till en tanke som plågar en likt en marrikt. Den som har sett en Whitechapeljanta har sett dem alla: ett svart hår, snurradt samman i en knut bak i nacken, ett hvit-

gult ansikte, som kommer de mörka ögonen med dess djupa grönblå ringar att lysa förbrända, en glasbit i hvar öronsnibb, en halmhatt krängd djupt ned på hufvudet, ett svart sammetsband kring halsen och en brun och smutsig sammetskappa. När hon skrattar, och hon skrattar minst hvar femte minut, ett otäckt och högt skratt, har hon gifvit en föreställning om sin psykologi. Något mera cyniskt har man svårt att uppleta. Jag menar ej cyniskt i detta ords alldagliga bemärkelse, ej löjtnantens, knoddens eller demimondens cynism, ty en Whitechapelgirl är sällan lastbar, men det slag af cynism, som isar en genom märg och ben, som lämnar en i en känsla af att stå ensam i en värld, som frusit sig hård och som är tom och liflös och stelnad.

Och männen – – – ett ansikte som på samma gång verkar fett och svultet, med kinderna lösa och hängande, en kort, indragen och rund haka, ögonen runda, utstående och liflöst glåmiga. Dessa två typer, mannen och den unga flickan, följas oftast åt parvis, och i nio fall af tio har en af dem ett litet dibarn på armen. Man ser dem öfverallt, på krogar, på gatan, i "Funland", på de billiga varietéerna. Det är ett af de ljusa partierna i East-ends själslif och det som faktiskt håller denna stadsdel med dess en och en half million proletariat tillsammans, att dessa människor är monogama. Detta förhållande brukar alltid tjänstgöra som en tröst för mänskoförbättrare och moralister med en transcendental läggning, som ett vackert och

slående bevis på äfven de lägsta mänskors släktskap med en idé. Men förmodligen äro dessa goda tankar falska. Det är nonsens att tala om något sådant som en idé i samband med typer som dessa – och allra mest en moralisk idé af den art som monogamien, som bekant en af de sista och högsta etiska principer äfven en kultiverad mänska förmår införlifva med sig själf. Förklaringen är nog en annan, äfven om den ej är just vacker eller lockande att gripa till och den är i korthet följande: det första villkoret för att en man, som redan lefver samman med en kvinna, skall börja se sig om efter en annan eller en annans, är att han skall känna sig mätt. Världen har sannolikt aldrig sett en hungrig man uppträda som förförare eller äktenskapsbrytare, såvida han ej haft ett godt mål mat i baktanke.

Så länder oss monogamin i Whitechapel likaväl som den stora likheten typerna emellan att se East-end, dess människor och dess elände

Judiska klädmäklare i Eastend.

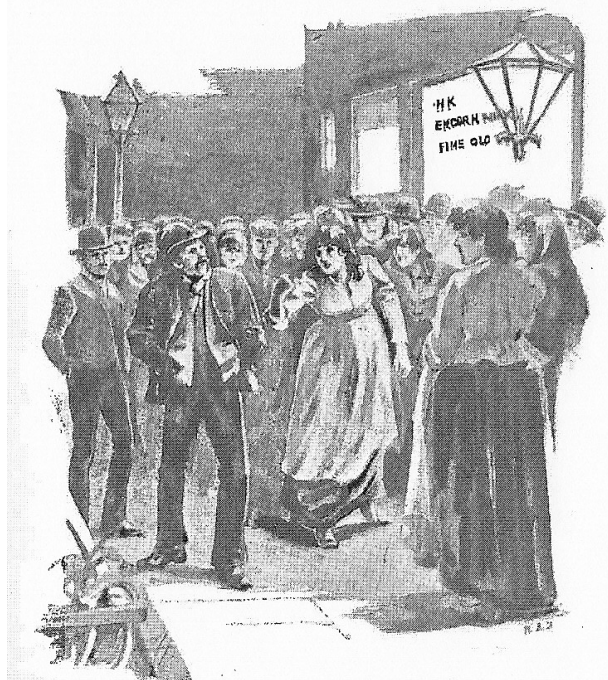
från en allvarligare och djupare synpunkt än den en gatu- eller krogscen kan skänka.

Whitechapel Road är långt ifrån den intressantaste gatan i East-end. Den är för ljus och för mycket trafikerad. Man måste vika af åt höger eller vänster, in på bigatorna för att få en bättre inblick. När man vandrat Whitechapel Road en tio minuter framåt, står man plötsligen i en främmande värld. Man är tusen mil borta från London. Där finns teatrar och varietéer längs trottoaren, men om man kastar en blick på affischen kan man ej läsa den. Den är tryckt i Yiddish och inne på scenen spelar Hamlet eller sjunger Carmen på Yiddish. Publiken är uteslutande judar och de promenera i flockar på trottoaren. Gamla gråskäggiga män med allvarliga ansikten klädda i långa bonjourer med ärmarna så vida att de kunna sticka in händerna i dem, unga flickor och män som vandra leende fram arm i arm, snyggt och ofta pråligt klädda, ett guldhalsband kring en litet fet hals och en alltför brokig väst. Men man är glad när man ser dem, de sticka af som en lisa efter en sveda. Det har upprepats till leda att judarna ej äro lika andra människor. Men man ser det bäst här, där man möter dem i tusental. Det är ett folk för hvilket omgifningarna tyckas ha förlorat sin betydelse. Det är med dem som med den ständige resanden, som flyttar från ett hotell till ett annat, sofver i ett nytt rum hvarje natt utan att känna sig främmande eller i bristande jämvikt. De hålla sin ambition äfven i smutsen och om den också klibbar vid deras

kroppar, tyckes den aldrig ha affekterat deras själ med dess en smula prosaiska idealitet. Hvarje butik äges af judar med engelska och hebreiska skyltar sida vid sida öfver ingången. Det finns judiska charkuteributiker här, där man kan gå in och sätta sig vid disken och få de delikataste sandwichar man kan önska, det enda man saknar är smöret, men judarna här äro ytterligt ortodoxa. Den egentliga judegatan är dock den världsberömda Petticoat-lane, en liten smal gränd, där man måste tränga sig fram mellan stånden, som stå på båda sidor om en smal passage i gatans midt. En ohygglig stank af fisk och kött, söt lök och selleri; papper och smuts till halfvägs uppåt knäna. Men hvilket lif! Man är ej i England, man är långt borta någonstans i ett judekvarter i orienten. Skenet från oljelamporna, som upplysa stånden, fladdra öfver bananer och vindrufvor, persikor och kött, öfver silfverfjällig fisk och granna tygstoffer i skrikande färger. Det fladdrar in i mänskornas ansikten, feta judinnekinder med något oändligt förnöjdt i ögonen och mungiporna, unga flickor, som ha den äkta judinnans kortvariga, men yppiga skönhet och små judebarn, som ännu ej hunnit växa i kapp med kroknäsan och läpparna och som se elementärt komiska ut, som små karikatyrer af de gamla grånade och allvarliga männen omkring.

Ännu längre norrut ligger ett af de mest tröstlösa och förskräckande fattigkvarteren, engelskt eller rättare London-engelskt i sin ohygglighet. Juderegionen har slutat och man står

midt upp i ett äkta engelskt elände. Trånga och mörka gator, med rännenstenen midt på gatan och en olidlig söt stank, som lägger sig på ens tunga i tjocka lager. Man är midt uppe i de trakter där hooligansbanden hålla till. Krog aflöser krog, där står fullt med unga män och kvinnor utanför, skrattande och skrikande, knuffande och svärjande. Och hvilka svordomar! Det är ej åkallandet af de gudomligheter en svensk soldat tar till hjälp för att bestyrka sina uttalanden, det är svordomar hämtade från de mest cyniska och perversa idéassociationer en hjärna kan uppkonstruera. Inne från "puben", det engelska slangordet för en krog, hörs musik. Man går in. Det lilla rummet utanför disken har röjts undan, en del män och kvinnor sitta på träbänkarna rundt väggarna och midt på golfvet dansa ett par tjugooårs flickor jig eller cake-walk. De smutsiga kjolarna äro uppdragna öfver knäna, de trasiga skorna klappa taktfast mot det sandade golfvet

Utanför en krog i Whitechapel.

och i ett hörn står en tredje och klappar takten med händerna. Man får en blick när man smyger in och beställer ett glas öl, ett par af karlarna hviska något i öronen, dansen stannar af, man hör misstänkta skratt omkring sig, uppfångar ett par ord, som ger en anledning att smita ut lika hastigt och stillsamt som man kommit in. När man vänder ryggen åt dem har man en isande känsla i ryggraden, man kryper samman en smula som om man hukade sig ned för en spark eller ett knifhugg och man tar ett djupt andetag, när man väl är ute igen.

Där finnes två typer, som äro oskiljaktiga från denna del af Whitechapel: hoparna af barnungar, skrikande och svärjande, ständigt i slagsmål med hvarandra, med händerna i hvarandras hår, smutsiga, bleka, hungriga och aftärda. Det är någonting som påminner en om skildringen af hundarna i Konstantinopel. De äro obehagligt fräcka och påflugna, med ett tiggeri ständigt färdigt på tungspetsen och ihärdiga som ohyra om de ingenting få. Den andra typen är den gamla försupna käringen. Hon förekommer i hundratal här. Hon påminner om en stor och skabbig råtta, som just listat sig upp ur en soptunna och kilat ut på gatan, natten och mörkret. Ett blåsupet ansikte, en tandlös mun, ett grått hår, som samlats i tottar och lämnar stora stycken af hufvudsvålen bara; kroppen är höljd i trasor och hon stapplar fram, onykter och förslöad, ett monstrum i fråga om mänskligt elände och mänsklig vidriighet, ett verkligt kringvandrande afskräde. Hon är en

kvinnas, som svultit, supit och vandrat sig gråhårig i Whitechapel, och som under tiden gifvit lif åt ett halft tjog andra existenser, lefvande under samma betingelser som hon.

Söder om Whitechapel Road mellan denna och Themsens dockor ligga ändlösa kvarter, bebodda af dockarbetare. Fattigdomen och stanken äro här desamma som i de öfriga engelska East-end-kvarteren, men typerna divergera något. Här finnes också en af de mera intressanta fläckarna i Whitechapel: kineskvarteret. Man viker af på en liten gata nära East-India Docks och plötsligen stannar man. Kinesiska flaggor hänga ned från stänger öfver dörrposten och i de halföppna portarna stå gulingar i nationaldräkt och samtala med sjungande och långdragna ljud. Deras linneblusar och hvita byxor lysa på långt håll. När man går förbi dem, le de ett godmodigt och klipskt leende och deras sneda ögonlock slutas för en sekund som på en katt i solsken. Där finns en fem sex kinesiska "pubar" här, men dryckerna äro engelska och det enda som skiljer dem från en vanlig Londonkrog är lukten, en egendomlig löklukt, som sticker en i näsan. Men dessa kineskvarter äro dock intressanta. De dölja lika mycket som ägarens sluga leende och plirande ögon; i våningen under ligga de öfver hela London bekanta opiumhålorna, en smal dörr och en trång trappa leder dit ned, dit man ej kommer utan ett särskilt lösenord. Det är just de opiumhålorna, där Dorian Gray tillbragte några af sina hemska nätter.

Det är rådligast ur flera synpunkter att laga sig i väg från Whitechapel före klockan tolf på natten. Dels finns där ej mera att se och det lilla af intresse som återstår är ej värdt den risk man löper, och vägen från dockorna tillbaka till West-end är lång och tröttsam. Man svänger åter in på en hufvudgata. I bakgrunden ser man dockorna som ligga mörka med ett stort och rostigt järnskrof af en urlastad ångbåt, som kommit från Ostindien. Man möter ett par färgade sjömän, som gjort en rond kring krogarna i närheten och vända hem till sitt fartyg under högljudt gräl. Deras ögonhvitor rulla och de tjocka negerläpparna hänga tunga, slappa och köttiga, påminnande om en rutschbana, utför hvilken de mustiga svordomarna halka ner och ut i natten och mörkret. Efter en tio minuters promenad är man åter ute på Whitechapel Road, man kastar sig upp på första bästa omnibuss, som för en tillbaka genom en utdöd City, genom Oxford street, som nu ligger öde och öfvergifven. Och när klockan i den katolska kyrkan nära Hyde Park slår ett, står man åter vid sin dörr, ser poliskonstapeln passera och säga sitt: Good night, sir. Allt är tyst, så beklämmande tyst. Ljudet af den sista omnibussen har för länge sedan försvunnit ur hörhåll. Det kommer öfver en en häftig känsla af ångest, man vet ej hvarför, och man blir stående med portnyckeln i hand och längtar sig sjuk efter ett ljud att fånga, en röst att höra, en mänska att tala med. Och när man går med trötta steg uppför de många trappona till sitt rum, vet man, att man i

morgon kommer att vakna med spleen i själen, med ett tomrum i stället för hjärta, men ett tomrum, rundt kring hvilket ångest och förtviflan stå som tätpackade gaser, färdiga att spränga in och fylla det öde rummet och i ett förvandla det till ett virrvarr, ett kaos af sprängämnen.

BILDER:

Bilden av gentlemanen i Hyde Park kommer från *PUNCH, OR THE LONDON CHARIVARI*. Vol. 102. April 16, 1892. Hämtad från www.gutenberg.org

Övriga bilder är ursprungliga illustrationer till Hellströms artikel i *Bonniers Månads-
häften*. Ett ganska stort antal svartvita fotografier föreställande byggnader och monument har inte medtagits här, eftersom kvaliteten på kopiorna inte medger detta.

Verkligheten bakom Maureens "Villa Kaprifol" i *Kärlek och politik*

Gustaf Hellström utgår ju gärna från egna erfarenheter när han skriver sina romaner, och det gäller som vi numera vet i hög grad också orter där han själv har bott (se sällskapetets hemsida: www.gustafhellstrom.se). Av artikeln "Han hamnar fel – men ändå rätt!" i förra numret av medlemsbladet framgår att Hellström, när det gäller Stellan Petreus bostadsförhållanden i romanen *Kärlek och politik* (1942) utnyttjar sina egna ungdomserfarenheter från ett boarding house i Richmond. Den yttre miljön är däremot hämtad från Hampstead, där han bodde när han var i femtioårsåldern.

Men i Hellströms roman finns ytterligare en huvudperson, irländskan Maureen O'Moore, som bor tillsammans med sin sjuklige far i "Villa Kaprifol". En hel del av karaktärerna i *Kärlek och politik* (1942) har motsvarigheter i verkligheten, berättar Hellström i ett föredrag hösten 1942, men inte Maureen. Hon är "rena, rama lögnen", säger han och tillägger: "Jag önskar själv att jag mött henne" (*Personligt*, s. 87). Men Irland fanns ju och frihetskämpar som "gamle O'Moore" och dennes söner och dotter fanns. Irland och det irländska hade Hellström mött första gången under en hektisk bilresa 1931, och han besökte ön även vårvintern 1933, då han rapporterade om den dramatiska irländska politiken (se vidare om Irlandsfärden i nästa artikel, nedan).

När Stellan Petreus i romanen besöker Maureen och hennes far får vi en ganska ingående beskrivning, framför allt av den yttre miljön. Först den lilla byn:

Han hade åtskilliga gånger gått förbi deras lilla hus. Det låg i en klunga andra små, låga villor i den lilla byn strax i början av heden, som kommit till under Stora Pestens dagar. Byn bestod på sin höjd av ett femtiotal hus, kanske färre, en stenlagd gata, ett par gränder, en krog och en ankdamm, allt inbäddat i kastanjer, lönnar och lindar, ur vars väldiga grenverk eller yppiga lövformationer röken från skorstenarna steg upp som från en skogsbrand, som man aldrig lyckades få riktigt bukt med.

Den här lilla byn existerar ännu och benämns Vale of Health. Det tycks vara ett mycket eftertraktat bostadsområde idag. I engelska Wikipedia läser man: "The Vale of Health is a small hamlet (named "Hatchett's Bottom" until 1801): accessed via a small lane off East Heath Road, it is surrounded entirely by the Heath. It is now one of the most expensive residential areas in the world."

Vale of Health. Bild hämtad från hemsidan *Wikipedia Commons*

Hellström bodde ju själv på olika adresser i Hampstead under sin andra London-period, och under 1931 skriver han vid flera tillfällen brev till Bonniers just från Vale of Health. Huset han bor i bär namnet Woodbine Cottage, En ordbok bekräftar tanken som plötsligt dyker upp, nämligen att ordet Woodbine motsvarar vårt växtnamn kaprifol. Skildringen av Villa Kaprifol i romanen går alltså tillbaka på författarens egna minnen från Woodbine Cottage! Inte konstigt då att han kan beskriva miljön så detaljerat och inkännande. Vi läser:

Ena sidan av gamle O'Moores villa vette åt den stenlagda gatan och utgjordes av en vit husgavel utan fönster och med platt tak samt en två meter hög, vit mur med en svart port, över vilken det stod i vita bokstäver: Villa Kaprifol. Porten var försedd med portklapp och brevöppning, båda omsorgsfullt polerade, och en klocksträng med nött handtag. Den andra sidan av Villa Kaprifol vette åt en sandad gränd, likt en gång i en park, och var skild från den av en miniatyrträdgård med stockrosor på gräsplanen och American Pillars och Dorothy Perkins på murarna, som hindrade insyn från grannarna. Från miniatyrträdgården ledde två höga franska fönster in till bottenvåningen. Denna sida av huset hade Petreus inte gått förbi mer än en

gång. Maureen skulle ha kunnat upptäcka honom från de franska fönstren och uppfatta det som om han spionerade på henne.

Byn, de små villorna och den planlösa bebyggelsen kom en att tänka på södra Frankrike eller Italien. Han hade ofta undrat vad slags människor det var som bodde här. Gatan och gränderna tycktes ständigt livlösa. Han hade tittat in på krogen en dag och funnit också den tom, till och med på betjäning. Det föreföll som om en kraftig dos sömnmedel, administrerad för några sekler sedan, sänkt det lilla samhället i en dvala ur vilken det ännu inte vaknat, och endast stördes av en hund som skällde, en katt på kärleksstigar eller ändernas självbelåtna snatter. [---]

Några minuter över fem på onsdagseftermiddagen drog Petreus i Villa Kaprifols klocksträng. En koskälla började pingla melankoliskt innanför porten [...]. (s. 238f)

Hellströms minnen överväldigar honom tydligen. Till och med namnen på rosorna borta på trädgårdsmuren kommer han ihåg och måste nämna! Här nedan redovisas detaljer från innegården och husets interiör som finns inflikade i den fortsatta berättelsen:

Porten öppnades långsamt och han steg in på en liten gård med gräs mellan de olikformade stenplattorna och med muren till höger täckt av vad han förmodade vara klängande kaprifol, ännu utan knoppar. [---]

Hon förde honom in i en hall av sådana dimensioner att de båda, tillsammans med ett paraplyställ, ett litet spegelbord och en smal trappa upp till övervåningen, fyllde den till trängsel. [---]

Det var ett stort rum med två eldstäder och koleldar flammande i båda. Bokhyllor från golv till tak täckte vänstra långväggen. Mellan de franska fönstren stod ett skrivbord och framför spiseln närmast fönstren tre stora biblioteksstolar med höga ryggar och öronlappar. I den mörkare delen av rummet var gaskronan redan tänd. [---]

Det var ett trivsamt rum – som en outslitlig vardagskostym, bekväm, rymlig och en smula medfaren. Stolarna hade till och med varit lite slitna på armstöden. Det låg fullt med papper på skrivbordet, och vid sidan om det på mattan låg travar av böcker. Kanske skrev den gamle sina memoarer.

Så långt Gustaf Hellströms beskrivning av Villa Kaprifol i *Kärlek och politik*. Skrivbordet sägs vara fullt med papper. Kanske är också det ett minne från 1931. Själv skrev Hellström på romanen om polismästare Malmros vid denna tid. Intressant är också en replik som Maureen faller mot slutet av detta kapitel, nämligen att de ju har glömt att visa Lord Byrons namnteckning. Hon förklarar:

”Byrons namnteckning [---] sitter i en av rutorna på ett av de franska fönstren. Byron har skrivit sin namnteckning i den en gång med sin solitär, då han var och hälsade på Leigh Hunt, som bodde här i flera år.”

Möjligen har Hellström diktat till en smula här. Enligt en historik på nätet (*British History Online*) vet man nämligen inte exakt i vilket hus Leigh Hunt bodde. Sant är dock att såväl Byron som Shelley och Keats besökte Hunt i Vale of Health. Det sägs också att de två förstnämnda poeterna för en tid hyrde ett hus här, och enligt sägnen hade de ristat diktrader på en ruta. Keats hade ett eget hus i närheten, vilket numera fungerar som museum.

Varför har då Maureen knutits just till Woodbine Cottage? Kanske därför att Hellström var bosatt i just det huset, den våren då han första gången besökte och skrev om Irland. Man ska notera att Stellan Petreus först tror att hon är engelska. Först senare får han veta att hon är irländska, och det gör honom bara än mer förtjust i henne. Maureen framstår därför som en syntes av det bästa engelska och det irländska. I romanen filosoferar berättarrösten:

När en ung man blir förälskad i en kvinna av samma nationalitet som den han själv tillhör, blir han det, därför att han tror att hon är olik alla andra kvinnor han sett eller känner. Det som skiljer henne från de andra behöver inte vara så iögonfallande för utomstående. Det kan till och med förefalla så litet avvikande från den stora mängden att man frågar sig: vad i all världen ser han hos henne? Men för den unge mannen är det inte så: för honom är hon unik, ensam i sitt slag. En sådan kvinna som hon har aldrig förut existerat, och hennes like kommer aldrig mer att uppträda på jorden.

Men när en ung man förälskar sig i en kvinna av en annan nationalitet än hans egen, sker det, därför att han tror henne förkroppsliga det bästa, det mest tjusande och beundransvärda hos det folk hon tillhör, därför att han finner henne representera det folkets kroppsliga och andliga kultur, de egenskaper som utkristalliserats ur dess historia, de faktorer som skapat åt det dess plats i nationernas inbördes tävlan. Hans förälskelse är inte en längtan att förena sig med det individuella, utan att uppgå i det typiska, en åtra att med sitt eget väsen införliva det som på ingen annan väg kan bli hans, en dunkel drift att i en främmande nations sköte bli delaktig av dess hemligaste och intimaste liv. Allt detta står kanske inte klart för honom med ens. Han kan inte ange det i ord. Ofta är det långt senare – då han lärt känna hennes individualitet – som han inser att det förhöll sig så, att detta var förälskelsens ursprung. (*Kärlek och politik*, s. 98f)

Det förtjusande huset och trädgården i Vale of Health och de överväldigande intrycken från Irland var förbundna i Hellströms sinne, och med bakgrund i dem lyckades han skapa den älskliga karaktären Maureen.

Lennart Leopold

I Gustaf Hellströms hjulspår på Irland

”För den som i likhet med undertecknad lyckats fullständigt glömma det lilla han en gång inhämtade i skolgeografin om Irland blir det första mötet med det irländska landskapet nära nog dramatiskt.” Så skriver Gustaf Hellström i den första av tre artiklar om en bilfärd på Irland. Han fortsätter:

Varifrån uppfattningen har kommit kan jag inte säga, men jag har alltid gått med en vag föreställning om Irland som en pannkaka, bevuxen med världens grönaste gräs, oändligt mycket grönare än de norska sätervallarna. I själva verket lämna en bergen aldrig, varhälst man färdas på Irland. [---] De äro väl inte alla lika höga som Macgillicuddy i grevskapet Kerry, som mäter sina modiga tre tusen fot, och det är väl möjligt att en norrman skulle betrakta åtskilliga av dem som dalar, men många av dem äro dock tillräckligt höga för att ha snö på hjässan ännu i början av april. I varje fall ge de en så stark karaktär åt hela landskapet att man hela tiden har en känsla av att befinna sig i högländer, även om man faktiskt glider fram på landsvägen endast några meter över havet.

I somras gjorde jag och min hustru en två veckors rundresa i förhyrd högerstyrd bil. Redan första dagen insåg vi att automatväxeln var en välsignelse, i alla fall när jag väl hade förstått hur den fungerade och jag på dramatiskt sätt också hade lärt mig att bromspedalen inte kan användas som kopplingspedal – sådan finns ju inte på automatväxlade bilar. Nå, det var inte så mycket berg i början, för till skillnad mot Hellströms sällskap körde vi inte söderut genast utan mot väster, alltså i stort sett samma varv, men moturs i stället för medurs. Däremot blev vägarna under dagen på vissa sträckor allt smalare, allt kurvigare och bitvis också allt ojämnare. Att med ovan bil skumpa fram på en smal och krokig väg som på bägge sidor begränsas av stenmurar, samtidigt som man ständigt tvingas väja åt vänster för allehanda mötande fordon, det är inte helt trevligt, inte ens om murarna är översållade av bedövande vacker vildväxande fucsia. Här i Sverige är vi numera bortskämda med vägarna. Annat var det på Hellströms tid:

Vägarna på Irland äro utmärkta. Till och med uppe i bergsmassiven stå de i en högre klass än till exempel vissa stråkvägar i Östergötland eller Dalarna gjorde för en fyra, fem somrar sedan. Fristaten lägger sig tydligt vinn om att ytterligare förbättra vad som redan är bra. Överallt äro vägarbeten på gång. Är det turisttrafiken den unga staten vill fånga?

Det sista stämmer fortfarande, för man reparerar mycket och man bygger numera också allt fler kilometer motorväg på Irland. Men de vanliga vägarna har nog inte ändrats mycket sedan Hellströms tid, förutom att de har åldrats och under tiden slitits och i många omgångar nödtorftigt reparerats. Det som har

ändrats är däremot trafikintensiteten. Också om detta har Hellström en klarsynt tanke: ”Kanske beror vägarnas utmärkta skick till en inte ringa grad på den minimala trafiken, särskilt av tyngre fordon. Under fyra helgdagars tillryggalagda etthundrafemtio svenska mil räknade jag inte ens till ett hundratal bilar”. En viss skillnad alltså! Nåja, vägarna vi körde var ju inte alltid så dåliga, och i övrigt blev vi verkligen lika förtjusta i Irland som Hellström tycks ha blivit!

Säg Irland till en Hellström-läsare och du får svaret – Maureen! För ingen som har läst romanen om Stellan Petreus tidiga år i London kan någonsin glömma denna charmerande och självständiga unga irländska. Maureen var ju tydligen en helt påhittad karaktär, men om Hellström inte hade mött just Maureen, så hade han i alla fall under några intensiva dagar mött Irland och det irländska, och det blev uppenbarligen en förälskelse vid första ögonkastet:

Det är afton före helgen, och Dublinbåten, som skall lämna Liverpool kl. 10 på kvällen, är full av resande, som stå i kö på mellandäcket utanför chief stewards hytt i hopp om att få koj för natten. Somliga av första klasspassagerarna ha redan uppgett hoppet och knutit sig på bänkar och i soffor i gångarna. Men akteröver, där tredje klassens passagerare hålla till, tänker man inte på så lekamliga ting som vila och sömn. Där är kärleken till fosterlandet, d.v.s. Den fria staten Irland, och glädjen att för några dagar få återse fosterjorden nog. En kvinna, barhuvad, med ett yvigt lockigt hår, ilsket rött som en brinnande buske, står framme vid relingen, inbegripen i en slags sångduell med barhuvade, svartschalade landsmaninnor på kajen. Var och en, i tur och ordning, stämma de upp en sång på sitt hemlands oförståeliga språk, och under de korta pauserna mellan varje sång utväxlas det kvickheter, som komma de i språkets hemligheter insatta att skratta så det ekar i magasinsväggarna. Plötsligt har den rödhåriga kvinnan ombord sjungit upp sig till en sådan extas att hon med en suverän rörelse skjuter undan åhörarna, som skockat sig omkring henne, och med händerna i sidan börjar hon dansa en jig. Hon är vild, galen, gripen av ett heligt vanvett. Kvinnorna på kajen besvara ögonblickligen denna Aufforderung zum Tanz. Den rödhåriga ombord får en moatjé, en herre, som bryter ringen, kränger av sig överrocken, sätter händerna i sidan och piruetterar kring henne. Och under dessa former för avskedshälsning glider båten ut från kajen.

Detta är – om jag undantar bartenders och poliskonstaplar i New York – mitt första möte med irländsk mentalitet. Jag har färdats åtskilliga gånger på båt och sett vän taga farväl av vän. Men en scen som denna vet jag mig aldrig förut ha bevittnat. Voro kvinnorna och moatjén druckna? Förmodligen hade de väl ett par avskedsdrinkar inombords. Men rörelsernas grace, tungans rapphet och det klara klingande skrattet hade inte hunnit dränkas i visky eller Guinness’ mustiga porter.

Det var under några dagar i april 1931 som Gustaf Hellström första gången besökte Irland. Resultatet blev tre artiklar som publicerades i juni under rubriken ”Fyra dagar på Irland. Londonbrev av Gustaf Hellström”. Omständigheterna kring resan är ganska oklara, men Hellström tycks inte ha haft något direkt uppdrag från sin tidning denna gång, utan det är snarast fråga om en kortare semesterresa. Man reser i en

En Pierce Arrow av 1927 års modell. För vidare information och historik kring detta bilmärke, se hemsidan för Pierce Arrow Society: www.pierce-arrow.org/

från London medförd Pierce Arrow, en lyxig, stor och tung amerikansk bil, som Hellström naturligtvis inte själv har ägt. Men han var genom Carin Waern Frisell sedan några år ingift i en av Sveriges rikare familjer, och kanske tillhörde bilen hans 12 år yngre svåger Sven Frisell, som var bosatt i London. Gustaf Hellströms ofta skiftande adresser under London-åren är påfallande ofta c/o Sven Frisell.

Resesällskapets sammansättning framgår inte av artiklarna, men hustrun Carin bör ju ha varit med. Kanske också svågern, men det är en ren gissning. Vem som kör framgår inte heller, men möjligen har man en guide och tillika chaufför. Tidpunkten för resan preciseras till början av april, och eftersom det under de fyra dagarna infaller flera helgdagar bör det handla om påsken. År 1931 inföll påskdagen den femte april, visar en koll på Internet, och då är alltså tidpunkten för resan preciserad.

Hellström nämner i den första artikeln att man bestämt sig för att ”göra Dublin på återvägen”. Innan man kör söderut hinner man dock konstatera att staden

äger en viss likhet med Göteborg, att gatuskyltarna är tvåspråkiga, att de kungliga engelska röda brevlådorna färgats gröna, men ännu med Georg V:s krönte monogram, och att det månghundraåriga hatet mot den engelske inkräktaren och blodsugaren haft pietet för ur estetisk synpunkt tvivelaktigt värdefulla statyer av engelska kungar och generalguvernörer.

Resrutten kan också någorlunda rekonstrueras, utifrån spridda upplysningar i de tre artiklarna – ett försök att rita ut den görs på kartan på nästa sida. Pilarna går till orter som man verkar ha besökt, men exakt hur man körde kan inte rekonstrueras. Från Dublin har man i alla fall kört söderut till Kilkenny. Därifrån till Cork, men omvägen via Tipperary, dit det är ”lång väg att gå, alltför lång”, skriver Hellström, som finner platsen fullständigt färglös och ointressant: ”Det

måste vara – som sången också mycket riktig antyder – en flicka som kommer en att längta till Tipperary.” Man reser runt som ”blyxtturister”, men exempelvis i Killarney i sydväst, som betecknas som en av de vackraste städer Hellström sett, har man också hunnit bekanta sig med omgivningarna – som också vi blev begeistrade av på vår resa i somras. Från Killarney har man kört norrut. Man har sett Limerick och Galway och därefter har man tydligen också varit ute på halvön Connemara innan man kom till Ballina. Hellström berättar för övrigt att han har samtalat med värden på ett litet hotell i denna stad, om det rika laxfisket på Irland. Sällskapet har sedan också passerat gränsen till Nordirland eller Ulster, som Hellström skriver, men tydligen

har man inte kört långt in i detta område – kanske av tidsbrist, för läsaren får inte heller intryck av att man före hemresan hann se mycket av Dublin. Jag återkommer till det. Etthundrafemtio mil på fyra dagar är mycket på Irland, och bilarna hade ju heller inte så hög maxfart förr i tiden – som snabbast tycks sällskapet ha färdats i 70 kilometer i timmen, för några ”bildrullar med en medelhastighet av en åtta, nio svenska mil i timmen som medelhastighet” ville de inte vara. Det vore kanske inte heller möjligt. Biltrafiken var visserligen gles, men i gengäld tycks möten med lösa kor – ofta i flock – och åsnor på vägen ha varit vanligt förekommande, och det var naturligtvis en försinkande faktor.

Hellström skriver en hel del kring Irlands politiska historia i dessa artiklar, och man märker att ämnet har börjat intressera honom. Jag ska inte referera dessa saker här utan nöjer mig med att citera några ord ur inledningen, där Hellström skriver att de nu startar ”vår fyra dagars blyxtturné i en nio år gammal stat, som bakom sig har en mer än 1500-årig historia, så full av patos och tragik som väl intet annat land på jorden”.

Påtagliga tecken på landets tragiska förflutna är alla ödehus och borgruiner han ser överallt. Naturen är så vacker– men så kommer man till en stuga eller by! Kontrasterna kan inte vara mer skärande:

Den fattiga irländska stugan, numera förpassad till friluftsmuseum. Foto: Lennart Leopold

Den irländska landsvägen, där den pastorala friden och råmande idyllen ännu inte hunnit trängas ut av bilhornstjut och bildamm [...] skulle vara som en leende dröm från svunna tider, om inte byarna och husen funnes. Ty med människoboningen på den irländska landsbygden träder ögonblickligen och plötsligen landets hela tragik inpå en. Den griper en inte med ett våldsamt tag om strupen, som anblicken av ett fattigkvarter i London eller något av Englands industricentra. Den kommer en att

reagera på annat sätt. Det är som om man plötsligen fått ett dolkstyng i hjärtat. Man har suttit där betagen, förälskad inför allt ens öga mött, man har redan från första ögonkastet gett sig på nåd och onåd, var och varannan minut har man velat säga till färdledaren: Stanna här, stanna här! Och så, med ens, detta: en irländsk koja eller en liten irländsk by. Kojan: en liten vitlimmad leksaksstuga med ett eller kanske två fönster av en snusnäduks storlek och utan en gardinrasa bakom de smutsiga, grå starriga fönster-rutorna. Dörren står öppen in till det jordtrampade, mörka rummet, där en sotsvart kittel hänger över den rökiga torvbrasan. Den lilla planen framför stugan står som en enda, ankeldjup välling med komockor och annan djurspillning ända in på stugdörren. Icke tillstymmelsen till spåren ens av en gammal gårdsplansanläggning. Inte en enda liten blomma vid husväggen, inte ens en enda grön grästuva för att lysa upp i denna smuts och denna torftighet.

Men det finns en ännu mera beklämmande syn än en enstaka irländsk stuga. Och det är en irländsk by. Varena en av dem har sina ruiner. Man kan färdas genom byar där tredjedelen av husen stå med nakna stenmurar som om elden gått fram över samhället. Man möter dessa ruiner i alla grader av förfall. Först tar regnet – ingen stans regnar det så ymnigt som på Irland – kol på halmtaken. I de rutnade öppningarna griper fukten an träverket. Några år senare har hela taket rasat och murarna stå där som benrangelt vid sidan om vitfärgade små stugor där livet ännu har sin monotona och torftiga gång.

Än mer förfärad blir Hellström, när han får veta att de flesta av ruinerna inte alls härrör från inbördeskrigets tid (1922–23) utan att de stått tomma kanske ända sedan den stora svälten i mitten av 1800-talet, då en miljon människor dog och ännu fler tog sig över till Amerika. Så småningom hade Irlands befolkning halverats. Det som Hellström ändå har svårt att förstå är varför husen alls har fått förfalla – varför har de inte använts av de kvarvarande? Och nästa fråga:

Varför har ruinerna fått stå kvar? Det han tydligen inte har fått kännedom om är att jordägarna på Irland under 1800-talet helt enkelt vräkte de familjer som inte kunde betala för sig. Då fick husen tydligen hellre stå tomma och förfalla.

Idag är dessa fattiga ruiner naturligtvis i regel borta, även om man ser enstaka ibland på någon sluttning. Däremot är det ännu gott om romantiska borgruiner och gamla övergivna försvarstorn utspridda i landskapet.

Byarna är oändligt trista också för att det inte någonstans finns någon färg, vare sig på husen och pubarna eller människornas kläder. Med tidstypiskt ordval funderar Hellström kring ”människomaterialet” och konstaterar samtidigt att här tycks man ännu leva kvar i 1800-talet. Det är just fattigdomen som gör det mest beklämmande intrycket på honom. Ungarna är trasiga och springer barfota i smutsen, och de vuxna har inga heldagskläder att ta på sig:

Jag vet mig under de senaste tjugofem åren knappast ha sett sammanlagt tillnärmelsevis så många lappade klädespersedlar som under fyra dagar på Irland. Jag har heller aldrig i mitt liv, ej ens i det gamla klassiska Eastend, sett maken till den vandrande lump jag en eftermiddag såg i ett gathörn vid det stora öde torget i Mitchelstown: kvinnan var bokstavligen iförd säckväv, den ena säcken över den andra. Jag har heller aldrig sett en enda oavslusad soldat klia sig så febrilt och ilsket som hon.

Paradoxalt nog beundrar Hellström ändå irländarna, därför att de

ge ett sällsynt och sällsamt intryck av friborehet och andlig livaktighet, av ett vaket intellekt och ett på samma gång stolt och varmt hjärta. Det är liv i deras blick, det är hjärtlighet i deras snabba leende, det är rapphet och reda i deras svar, det är grace i deras rörelser.

När man passerat gränsen till Ulster tycker sig Hellström genast se bevis på ”en fullständigt ny mentalitet”. För ”skillnaden i rasen kan väl knappast vara så stor”? funderar han. Men stugorna är bättre och större, djuren bättre skötta och över huvud taget allt i bättre ordning: ”Prydnadssinnet har inte helt och hållet förkvävts. Det sitter gardiner för fönsterna. Det växer påskiljor längs stugväggarna”. Och en helgdag som denna har en del av männen här faktiskt lös-krage på sig, noterar Hellström. ”Man ser till och med kvinnor uppträda i hatt ute på rena rama vischan.” Vad dessa skillnader kan bero på är dock ”ett spörs-mål som en fyra dagars blytturist måste inränga bland de stora mysterierna.”

Så småningom har Hellström och hans sällskap kommit tillbaka till Dublin och tagit båten tillbaka till Liverpool. Mot slutet av den första artikeln sägs i förbigående att resällskapet på återvägen ”stucko in på Shelbourne för att svänga i oss en avskedscocktail före middagen”. Detta är onekligen ett symboliskt val av plats. Anrika Shelbourne Hotel har en viktig plats i Irlands

historia. Bland annat bedrevs där arbetet med att skriva den Irländska fristatens så omstridda första konstitution.

Annars skriver Hellström inget ytterligare om Dublin. Denna uppenbara brist fick mig först att tro att det kanske fanns ytterligare en artikel, men så tycks inte vara fallet. Förklaringen kan helt enkelt vara att turen runt landet tog så lång tid att man fortfarande befann sig på landsvägen den sista dagen och inte hann ”göra” Dublin. Obligatoriskt hade väl annars varit att åtminstone besöka och i artikeln nämna Jonathan Swifts grav i S:t Patrick’s Cathedral.

Tänkte Hellström möjligen på att Dublin var staden där hans ungdomshjälte Oscar Wilde växte upp? I *Kärlek och politik* (1942) låter han Stellan Petreus slå sig ned på Café Royal i London, ”det gamla förgyllda kaféet”, där Oscar Wilde ”under sin storhetstid hållit eftermiddagshov, och på den röda schaggsoffan allra längst bort i hörnet till vänster helgade ännu några av hans trogna hovstat varje eftermiddag hans minne vid ett glas absint” (s. 128).

På Merrion Square Nr 1, några kvarter från Shelbourne Hotel, ligger Wildes barndomshem, och endast ett stenkast från huset inne i parken ligger numera den förkättrade författaren själv – som staty. Tiderna ändras!

Oscar Wilde i nordvästra hörnet av Merrion Square. Ett verk av Danny Osborne 1997.
Foto: Lennart Leopold

Den korta sejouren på Irland gjorde intryck, och Hellström kom att fortsätta att intressera sig för Irland. Han ansåg för sin del att man hade kunnat inskränka undervisningen om den vita rasens historia till att omfatta Irland. Där fanns ändå belysande exempel på det mesta som förekommit på andra håll. Och när han följde valkampen i Dublin vårvintern 1933 var han övertygad om att detta var det kanske viktigaste valet han någonsin rapporterat från. Här gällde det inte småfrågor utan landets hela framtid – skulle det bli nytt inbördeskrig eller inte?

Man tar inte miste om Hellströms politiska och känslomässiga engagemang för Irland, och på något sätt lyckas han kombinera det med sin stora beundran för England och det brittiska. Den förfärande utvecklingen i den övriga världen under 1930-talet gör att han kan se försonande på bägge sidor. Irland utökar sin frihet successivt och England accepterar detta. Därför kan englandsvännen låta Maureen vara glödande irländsk nationalist.

Lennart Leopold

Hellström-Nytt...

Bokfestivalen i Kristianstad

Litterär rundvandring i Kristianstad ordnas fredagen den 29 augusti, 16.00. Sakkunniga guider är Anders Bojs och Hans Holmberg. Promenaden utgår från Turistbyrån, där de också säljer biljetter. Kostnad: 20 kr för vuxna medan barn under tolv går gratis.

Bokbord ordnas lördagen den 30 augusti i vanlig ordning.

Program i Länsmuséets hörsal är en nyhet för i år. Vår del börjar på lördagen klockan 13.30. Gratis inträde. Rubriken är **Gustaf Hellström och kvinnorna – i verkligheten och i romanerna**. Eva Ström och Lennart Leopold belyser med exempel ur verkligheten och ur romanerna Gustaf Hellströms relationer till kvinnor – författaren hann under sin sjuttioåriga levnad med tre äktenskap och hade dessutom ett okänt antal förhållanden. Det visar sig att det var 1900-talets Nya kvinna han sökte i sina relationer, och det är också ofta en frimodig och ekonomiskt självständig kvinna vi möter i romanerna.

På Arvid Fougstedts teckning (här beskuren) ses Gustaf Hellström och den unga författarinnan Ulla Bjerne sittande i kretsen av skandinaviska konstnårsbohemer i Paris 1914.

Höstmötet söndagen den 12 oktober 16.00

Sigurd Rothstein, som forskar kring svenska resenärers skildringar av upplevelser i 1930-talets Tyskland, talar över ämnet ”På Tempelhofer Feld och i riksbyggmästarens rike. Gustaf Hellströms resereportage från Tyskland och Sovjetunionen”.

Tid: 16.00. Plats: Gustaf Hellström-rummet på Kristianstads stadsbibliotek.

Red.

Att värna om bygden.

Att värna om bygden och dess invånare är alltsedan 1826 en av våra grundtankar. Därför stöder vi såväl idrott som kultur, näringsliv, samhälle och ideell verksamhet i Östra Göinge och Kristianstads kommuner.

**Kristianstads
Sparbank**

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Stadsbiblioteket, Föreningsgatan 4, 291 32 Kristianstad.

Styrelse: Sverker Oredsson, ordförande, Eva Ström, vice ordförande, Bo Book, kassör, Anders Bojs, sekreterare, Lennart Leopold, Marta Ondrus, Sigurd Rothstein och Nils-Eric Sandberg, ledamöter.

Hedersmedlemmar. Hans Holmberg och Bengt Tomson.

Medlemsblad: Lennart Leopold, redaktör.

Hemsida: Lennart Leopold, web-redaktör.

Medlemsavgift: 100 kronor för enskild medlem, 150 kronor för familj och 1000 kronor för juridisk person. Engångsavgift för ständigt medlemskap är 2000 kronor (gäller ej juridisk person). Bankgiro 5584-8147.

Sponsor: Kristianstads Sparbank